

Tomasz Pawłuszko

Strategia zrównoważonego rozwoju w dokumentach Nordyckiej Rady Ministrów

Wprowadzenie

Celem niniejszej pracy jest analiza sformułowanej przez Komisję Brundtland koncepcji zrównoważonego rozwoju (*sustainable development*) oraz powstałych z jej inspiracji międzyrządowych rozwiązań prawno-politycznych na gruncie państw nordyckich. Podstawową metodą badawczą zastosowaną na potrzeby niniejszego artykułu jest analiza treści, umożliwiająca dotarcie do źródeł, dokumentujących znaczenie i uwarunkowania rozwoju instrumentów i instytucji w jednym z najbardziej rozwiniętych gospodarczo obszarów świata, jakim jest region nordycki¹. Podstawową bazą źródłową dla tej analizy są dokumenty Nordyckiej Rady Ministrów, włącznie z nordycką strategią na rzecz zrównoważonego rozwoju, obejmującą wyzwania lat 2009–2012 oraz wskaźniki pomiaru efektywności wdrażania strategii². Tezą artykułu jest twierdzenie, iż koncepcja *sustainable development* przyczyniła się do rozwoju nowych narzędzi współpracy międzynarodowej w XXI wieku. Co więcej, uzasadniona jest prognoza, iż sformułowany na gruncie nordyckim oraz stosowany w praktyce model zrównoważonego rozwoju, stanie się inspiracją dla innych regionów świata. Analiza zawarta w niniejszym tekście odwołuje się więc zarówno do koncepcji zrównoważonego rozwoju, jak też do procesu kształtowania normatywnej strategii współpracy międzynarodowej oraz formułowania wzorców dobrych praktyk w polityce zagranicznej i politykach publicznych państw.

Koncepcja zrównoważonego rozwoju³ jest owocem kilkuletnich analiz prowadzonych przez Światową Komisję Środowiska i Rozwoju (*The World Commission on Environment and Development*, WCED), zwaną potocznie Komisją Brundtland, od nazwiska jej przewodniczącej⁴. Pomysł powołania komisji narodził się w 1982 roku na drugiej

¹ „Region nordycki” jest określeniem szerszym niż „Skandynawia”, obejmuje bowiem wszystkie pięć państw Półwyspu Skandynawskiego oraz terytoria autonomiczne, znajdujące się poza Półwyspem Skandynawskim. Z kolei z uwagi na rzeczony terytoria autonomiczne często występuje określenie *Nordic countries (kraje)*, zamiast *states (państwa)*.

² *Sustainable Development – New Bearings for the Nordic Countries. Revised Edition with Goals and priorities 2009-2012.*, Nordic Council of Ministers, źródło: <http://www.norden.org/en/publications/publikationer/2009-726> (dostęp: 15.11.2012).

³ Celowo mowa w pracy o koncepcji, nie o pojęciu, gdyż nie jest to klasyczny termin naukowy, ile raczej hasło, sformułowanie o nieostrym znaczeniu, niosące za sobą różne treści w różnych kontekstach.

⁴ Gro Harlem Brundtland była wiceprzewodniczącą i przewodniczącą norweskiej Partii Pracy. Pierwsza w historii kobieta-premier Norwegii, następnie w latach 1998-2003 przewodnicząca World Health Organization.

konferencji ONZ ds. środowiska w Kenii, gdzie uznano, iż należy zaradzić coraz większym rozbieżnościom pomiędzy deklarowanymi celami w zakresie ochrony środowiska a ich praktyczną implementacją w polityce państw. Komisja, powołana przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych na mocy rezolucji nr 38/161, rozpoczęła swoje prace w grudniu 1983 roku, nie ograniczając swego programu jedynie do początkowo zakładanych kwestii ochrony środowiska⁵. Prace komisji trwały blisko 5 lat, a konsultacje odbywały się w państwach na pięciu kontynentach, kolejno w Indonezji, Norwegii, Brazylii, Kanadzie, Zimbabwie, Kenii, ZSRR oraz Japonii. Dodatkowe posiedzenia komisji miały miejsce w Genewie, Moskwie i Berlinie Zachodnim. Sumaryczna ilość analiz i materiałów, jakie zgromadziła komisja w blisko ośmiuset dokumentach, wynosiła ok. 10 000 stron⁶. Trzystustronicowy raport końcowy komisji, zatytułowany *Nasza wspólna przyszłość (Our Common Future)*⁷ został przedstawiony w 1987 roku i zaaprobowany przez Zgromadzenie Ogólne na mocy rezolucji nr 42/187⁸.

Raport Komisji Brundtland składa się z trzech części, pierwsza służy wprowadzeniu w problematykę zagrożeń współczesnego świata, druga definiuje wyzwania globalne, przed którymi stała ówczesna generacja, trzecia zaś opisuje wysiłki na rzecz efektywnego zarządzania owymi wyzwaniami. Zasadniczą cechą raportu było wprowadzenie w pierwszej jego części nowej koncepcji zrównoważonego rozwoju, którą zdefiniowano jako: *rozwój, w którym potrzeby obecnego pokolenia mogą być zaspokojone bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na zaspokojenie ich własnych potrzeb*⁹. Koncepcja ta pozwala na sprecyzowanie normatywnego celu, do którego należy dążyć, jak też pozostaje analitycznym spoiwem całego raportu. Odwołuje się wprawdzie w swej wymowie do projektów wcześniejszych, takich jak raport *Granice wzrostu* Klubu Rzymskiego oraz Światowej Karty Natury (*World Charter of Nature*)¹⁰, jednak jej nowość polega na wszechstronnym zespoleniu kilku niewiązanych dotąd obszarów ludzkiej aktywności: wzrostu gospodarczego, spójności społecznej oraz dbałości o środowisko naturalne. Podsumowując, zrównoważony rozwój w rozumieniu Komisji Brundtland zakłada, iż wzrost gospodarczy winien prowadzić do zwiększenia stopnia spójności społecznej (w tym np. zmniejszenia rozwarstwienia społecznego, wyrównywania szans, przeciwdziałania marginalizacji i dyskryminacji) oraz podnoszenia jakości środowiska naturalnego (np. poprzez ograniczanie szkodliwego wpływu produkcji

⁵ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 38/161 z dn. 19.12.1983, źródło: <http://www.un.org/documents/ga/res/38/a38r161.htm> (dostęp: 25.01.2013).

⁶ *Bringing Rio Closer – Research Notes, Sustainability – What's Next?* źródło: <http://theregenerationroadmap.com> (26.01.2013).

⁷ *Report of the World Commission on Environment and Development. Our Common Future*; United Nations 1987, źródło: <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm> (26.01.2013).

⁸ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 42/187 z dn. 11.12.1987, źródło: <http://www.un.org/documents/ga/res/42/ares42-187.htm> (dostęp: 25.01.2013).

⁹ Oryginalne określenie z raportu Brundtland brzmi: "Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs."

¹⁰ *World Charter for Nature*, źródło: <http://www.un.org/documents/ga/res/37/a37r007.htm>, (dostęp: 25.01.2013).

i konsumpcji na środowisko oraz ochronę zasobów przyrodniczych).

Publikacja wpływowego raportu wpłynęła na dalsze dyskusje w przedmiocie zrównoważonego rozwoju, prowadzone w ramach Konferencji Narodów Zjednoczonych ws. Środowiska i Rozwoju (*United Nations Conference on Environment and Development, UNCED*), stanowiącej przygotowanie do obrad Szczytu Ziemi w Rio de Janeiro w czerwcu 1992 roku, na którym powołano Komisję Narodów Zjednoczonych ds. Zrównoważonego Rozwoju (*The United Nations Commission on Sustainable Development, CSD*)¹¹.

Efektom szczytu w Rio było również przyjęcie Programu Działań *Agenda 21 (Action Programme – Agenda 21)*, którego zasadniczym celem było sformułowanie programu ochrony planety opartego na zrównoważonym rozwoju gospodarczo-społecznym, zachowującym dbałość o stan środowiska naturalnego¹². Postulaty sformułowane podczas szczytu w Rio poddawane były następnie rewizji m.in. podczas spotkań Rio+5 w 1997, Rio+10 w 2002 oraz Rio+20 w 2012 roku, które potwierdziły polityczne poparcie dla wspomnianego wzorca rozwoju¹³.

Tabela 1. Obszary zrównoważonego rozwoju

GOSPODARKA	EKOLOGIA
Produkcja i zapasy Wymiana handlowa i transfery pieniężne Regulacje rynkowe Konsumpcja Rynek pracy i poziom dobrobytu Technologia i infrastruktura Bogactwo i dystrybucja zasobów	Zasoby i energia Woda i powietrze Flora i fauna Żywność Przestrzeń Konstrukcje, osadnictwo Emisja i straty
POLITYKA	KULTURA
Organizacje i zarządzanie Prawo i sprawiedliwość Komunikacja i mobilność Reprezentacja i negocjacje Bezpieczeństwo Dialog Etyka	Zaangażowanie i tożsamość Rekreacja i kreatywność Pamięć i projekcja Światopogląd i znaczenia Kwestia gender, różnice pokoleń Nauka Zdrowie i dobrostan (<i>well-being</i>)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Global Cities. Annual Review*, Melbourne 2011, s. 37 (dostęp: global-cities.info).

¹¹ Zob. *UN Commission on Sustainable Development*, źródło: <http://sustainabledevelopment.un.org/csd.html> (dostęp: 23.01.2013).

¹² *Agenda 21: Programme of Action for Sustainable Development* <http://www.un.org/Pubs/textbook/e93020.htm> (dostęp: 29.01.2013).

¹³ Sustainable Development Timeline, International Institute for Sustainable Development 2012, źródło: <http://www.iisd.org/publications/pub.aspx?pno=1601> (dostęp: 30.01.2013).

Realizacja kompleksowych postulatów, wynikających z recepcji zrównoważonego rozwoju w różnych obszarach globu, doprowadziła do ujawnienia rozmaitych problemów i ukierunkowała dyskusje na problemy regionalnej specyfiki (takie jak np. podniesione przez państwa Europy Środkowej kwestie niewydolnej administracji publicznej, braku woli politycznej czy niewystarczających środków na wdrażanie założonych reform). Jednym ze sposobów na zarysowanie i promowanie globalnego porozumienia na rzecz zrównoważonego rozwoju stało się ogłoszenie w 2005 roku Dekady Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju (*The United Nations Decade for Education for Sustainable Development*) oraz bliższa współpraca z inną agendą ONZ w dziedzinie edukacji – UNESCO¹⁴.

Obecnie idea *sustainable development* staje się coraz czytelniejszym narzędziem budowania podstaw efektywnego podejścia do kompleksowego rozwoju gospodarczo-społecznego, zwłaszcza w krajach rozwiniętych, których praktyki stanowią dobre przykłady wdrożenia ustaleń międzynarodowych, zarówno w obszarach polityki wewnętrznej, jak i współpracy międzynarodowej. Warto zwrócić uwagę, iż rozwojowi koncepcji zrównoważonego rozwoju towarzyszyły dynamiczny wzrost ilości badań nad teoriami złożonej kompleksowości, teorii integracji oraz idei *global governance*¹⁵. Symbolem sukcesu w zakresie wdrażania zrównoważonego modelu rozwoju stały się państwa nordyckie, które uczyniły go jednym z kluczowych elementów politycznej strategii międzyrządowej współpracy regionalnej. Szwecja, Norwegia, Finlandia czy Dania od kilkunastu lat zajmują czołowe miejsca w rankingach bezpieczeństwa społecznego, innowacyjności, jakości szkolnictwa oraz zamożności, co zdaniem wielu badaczy stanowi dowód na skuteczną realizację strategii rozwojowych¹⁶. W kolejnych podrozdziałach przedmiotem analizy będzie nordycka strategia zrównoważonego rozwoju, realizowana w latach 2009–2012.

Koncepcja zrównoważonego rozwoju w krajach nordyckich

Tradycja instytucjonalizacji współpracy politycznej współczesnych państw nordyckich sięga wielu dekad, jej specyficzną cechą jest integracja wielu mechanizmów i instytucji, budujących kolejne obszary współzależności. Możliwości rozwoju owej współpracy wynikają z kilku czynników, podstawowym, a zarazem wiodącym wydaje się być bliskość kulturowa krajów nordyckich, wynikająca ze wspólnego położenia, losów historycznych i podobieństwa wyborów politycznych¹⁷. Dotyczy to również

¹⁴ K. Barlund, *Sustainable development – concept and action*, źródło: http://www.unece.org/oes/nutshell/2004-2005/focus_sustainable_development.html (dostęp: 26.01.2013).

¹⁵ Por. M. Albert, L. E. Cederman, A. Wendt, *New Systems Theories of World Politics*, Palgrave, 2010.

¹⁶ Zob. np. W. Nowiak, *Nordycki model „welfare state” w realiach XXI wieku. Dylematy wyboru i ewolucja systemu w społeczeństwach dobrobytu – wnioski praktyczne*, Poznań 2011; R. Czarny, M. Tomala, *Wymiar Północny Unii Europejskiej. Studium rozwoju*, Kielce 2009.

¹⁷ Zob. K. Bachnik, *Skandynawskie uwarunkowania kulturowe w procesach zarządzania*, Warszawa 2011.

kwestii zrównoważonego rozwoju. Temat współpracy nordyckiej jest tak rozległy, że przekracza rozmiary tego skromnego szkicu. Warto jednak zaznaczyć, że nowoczesność i uznawana w innych krajach modelowość stosowanych na Półwyspie Skandynawskim rozwiązań w obszarze nowoczesnej gospodarki i polityk publicznych przyczyniła się do popularyzacji twierdzenia o tzw. modelu nordyckim rozwiązań politycznych. Modele nordyckie w zakresie współpracy międzyrządowej, budowy instytucji tzw. państwa dobrobytu (*welfare state*), nordyckie wzorce prowadzenia skutecznej strategii migracyjnej czy dobre praktyki w zakresie promowania innowacyjności i rozwoju parlamentaryzmu doczekały się zresztą fachowych opracowań również na polskim rynku¹⁸.

Tezą niniejszego podrozdziału jest stwierdzenie, iż wspólną cechą wiodących nordyckich rozwiązań w zakresie polityk publicznych i współpracy międzyrządowej jest fakt ich umiejscowienia w kontekście strategii zrównoważonego rozwoju. Region nordycki był bowiem pierwszym na świecie obszarem intensyfikacji praktycznej współpracy rozwojowej wg zaleceń Komisji Brundtland¹⁹. Nordycka Rada Ministrów w 2000 roku umieściła koncepcję *sustainable development* w agendzie współpracy regionalnej, akcentując jej rozsądny uniwersalizm oraz przekrojowy charakter. Od początku XXI wieku zrównoważony rozwój tworzy zatem ramy współpracy regionalnej oraz pozostaje motywem przewodnim dla rozmaitych strategii sektorowych poszczególnych polityk publicznych, konsultowanych wg nordyckiej praktyki – zarówno na szczeblu krajowym, jak i międzyrządowym.

Nordycka Rada Ministrów jest zasadniczym forum animującym współpracę wszystkich pięciu państw nordyckich oraz trzech ich terytoriów zależnych. Sekretariat NRM znajduje się w Kopenhadze. Obecnie NRM składa się z jedenastu tematycznych gremiów współpracy ministerialnej, a za całość współpracy w zakresie strategii zrównoważonego rozwoju odpowiadają ministrowie właściwi ds. współpracy nordyckiej. Merytoryczne wsparcie dla ministrów zapewnia kilkunastoosobowa specjalistyczna Grupa Ekspertów ds. zrównoważonego rozwoju. Dodatkowym zadaniem ekspertów jest promowanie rozwiązań i osiągnięć nordyckiej współpracy na rzecz implementacji założonej strategii. NRM zajmuje się ponadto finansowym wspieraniem projektów biznesowych i pozarządowych, odpowiadających priorytetom strategii, w jej też przedmiocie utrzymuje regularny kontakt z ogólnonordyckim organem parlamentarnym – Radą Nordycką²⁰.

Kluczowym dokumentem otwierającym nowy etap w procesie wdrażania postulatów zrównoważonego rozwoju w Europie Północnej jest Deklaracja o Zrównoważo-

¹⁸ Obszary integracji społecznej zbadała np. prof. M. Banaś, *Szwedzka polityka migracyjna wobec imigrantów*, Kraków 2010, systemy polityczne opisuje monografia prof. A. Kubki, *Partie polityczne i systemy partyjne Szwecji, Norwegii i Danii na przełomie XX i XXI wieku*, Gdańsk 2009.

¹⁹ *Sustainable Development, What Do We Cooperate On?* <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/ministers-for-co-operation-mr-sam/sustainable-development/sustainable-development> (dostęp: 25.01.2013).

²⁰ *The Nordic Council, The Official Inter-Parliamentary Body*, <http://www.norden.org/en/nordic-council> (dostęp: 27.01.2013).

nym Regionie Nordyckim nordyckich szefów rządów, przyjęta na 60. Sesji Rady Nordyckiej w Helsinkach w październiku 2008 roku²¹. Postulatami Deklaracji są:

- przygotowanie regionu nordyckiego i świata na zmiany klimatu,
- promocja idei dynamicznej gospodarki, pełnego zatrudnienia, wysokiego poziomu edukacji i szkoleń, polityki zdrowotnej, czystego środowiska oraz wysokiego stopnia społecznej i terytorialnej spójności w świecie zachowującym kulturową różnorodność,
- zachowanie zdolności planety do zapewnienia życia i jego różnorodności, szacunku dla zasobów naturalnych oraz zagwarantowanie wysokiego stopnia ochrony środowiska i ciągłego podnoszenia jakości środowiska,
- zapewnienie w polityce najlepszej dostępnej wiedzy, która zapewni zrównoważony rozwój i efektywność,
- dalszy rozwój Regionu Nordyckiego jako lidera zglobalizowanej gospodarki światowej i wypracowanie wspólnych rozwiązań promujących zrównoważony rozwój w krajach rozwijających się i w społecznościach lokalnych,
- dalszy rozwój Regionu Nordyckiego jako pioniera globalnej transformacji w aspekcie uniezależnienia gospodarki od paliw kopalnych na rzecz innych, wspólnie wypracowanych rozwiązań oraz wspieranie transformacji.

Powyższy dokument, będący rozwinięciem podobnej deklaracji z 1998 roku, określił wiodące obszary współpracy nordyckiej, stanowiące podstawową inspirację dla uchwalonej rok później strategii pt. „Zrównoważony rozwój – nowe wyzwania dla krajów nordyckich 2009–2012”. Strategia obejmuje we wprowadzeniu długoterminowe cele rozwojowe regionu nordyckiego do roku 2020, jak też wyznacza szczegółowe cele do realizacji w okresie 2009–2012. W dalszej części dokument ten podzielony jest na cztery części, określające poszczególne obszary zrównoważonego rozwoju:

- klimat i energia odnawialna,
- zrównoważona produkcja i konsumpcja,
- nordyckie państwo dobrobytu jako narzędzie zrównoważonego rozwoju,
- edukacja i badania, partycypacja w sferze publicznej, zrównoważone strategie lokalne.

Komplementarną częścią strategii jest dokument wyznaczający wskaźniki rozwoju dla każdego z czterech wymienionych obszarów (łącznie jest wskaźników dziewiętnaście), co czyni strategię „stosowalną”, a wyniki jej implementacji – przewidywalnymi²². Wskaźniki zostaną omówione w dalszej części artykułu.

Zarys strategii zrównoważonego rozwoju do 2020 roku wskazuje na silną identyfikację władz nordyckich z celami sformułowanymi przez Komisję Brundtland ONZ.

²¹ *Sustainable Development – New Bearings for the Nordic Countries. Revised Edition with Goals and priorities 2009-2012.*, Nordic Council of Ministers, Kopenhaga 2009, źródło: <http://www.norden.org/en/publications/publikationer/2009-726> (dostęp: 15.11.2012) s.5.

²² *Nordic Sustainable Development Indicators 2009*, Nordic Council of Ministers, Kopenhaga 2009, źródło: <http://www.norden.org/en/publications/publikationer/2009-733> (dostęp: 30.01.2013).

Autorzy strategii podkreślają zarówno wagę wzrostu gospodarczego dla spójności społecznej i ochrony środowiska naturalnego, jak też wskazują na znaczenie stabilności politycznej, zapewnianej przez model państwa dobrobytu. Nieodłącznym motywem rozwoju społeczeństwa staje się w powyższym kontekście dbałość o środowisko naturalne, traktowana jako osiągnięcie cywilizacyjne poprawiające bezpieczeństwo i wzmacniające komfort życia²³. Koncepcja zrównoważonego rozwoju stanowić może – zdaniem autorów – adekwatną odpowiedź na wyzwania współczesności, które w strategii zdefiniowane zostają w sposób wyraźny. Adresatami powyższych wyzwań (a zatem i promotorami odnośnych rozwiązań) są państwa, których celem winno być zapobieganie zagrożeniom, wynikającym z wyzwań, przy założeniu zrównoważonego

Tabela. 2. Wyzwania współczesności w nordyckiej optyce zrównoważonego rozwoju

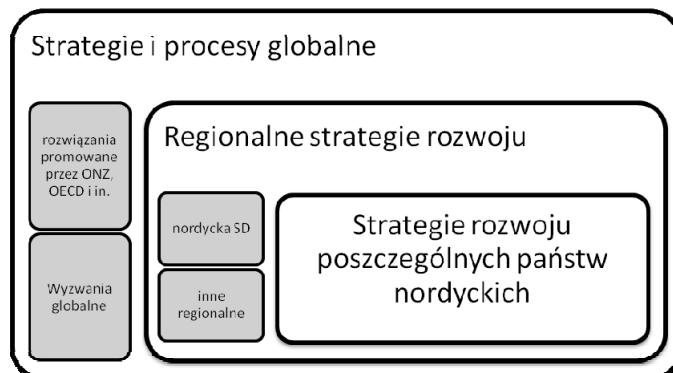
Wyzwanie	Charakterystyka
Globalizacja	Wzrost ilości interakcji gospodarczych pomiędzy krajami, rywalizacja, zmiany na rynku pracy, innowacje, konieczność zapewnienia wzrostu, zatrudnienia i konkurencyjności, wspierania badań naukowych
Rozwój społeczeństwa informacyjnego	Wzrost znaczenia wiedzy i technologii, konieczność zapewnienia dostępu do nich;
Starzenie się populacji	Zmiany demograficzne, mniejsza ilość dzieci, zmiany na rynku pracy, zmniejszenie dochodu państwa z podatków i równoczesny wzrost kosztów np. opieki społecznej
Niezrównoważona konsumpcja oraz wzorce produkcji	Problemy łamania praw człowieka i rabunkowego niszczenia środowiska, konieczne efektywniejsze zarządzanie, redukcja biedy

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Sustainable Development – New Bearings for the Nordic Countries. Revised Edition with Goals and priorities 2009-2012.*, Nordic Council of Ministers, Kopenhaga 2009, źródło: <http://www.norden.org/en/publications/publikationer/2009-726> (dostęp: 15.11.2012), s. 7-8.

Zasadniczym rysem całej strategii jest spójne i precyzyjne formułowanie potrzeb zmian oraz próba zastosowania podejścia ilościowego (mieralne wskaźniki, realne dane na potrzeby analizy decyzyjnej) do badania procesów społecznych.

Drugą istotną cechą strategii jest jej kontekstualność, a więc problematykacja poszczególnych kwestii w kontekście węższym: państwa, szerszym: regionu nordyckiego oraz najszerszym międzyregionalnego/europejskiego. Ważnymi punktami odniesienia są też właściwe agendy ONZ (zwłaszcza wspomniana wcześniej komisja CSD) oraz OECD.

²³ *Sustainable Development – New Bearings*, s.7-9.

Ryc. 1. Kontekstualizacja strategii rozwoju na kilku poziomach systemu międzynarodowego

Źródło: opracowanie własne.

Trzecią cechą strategii jest promowanie demokratycznej otwartości, umożliwiającej efektywną współpracę i rozwój zrównoważonych społeczeństw. Autorzy strategii przyjmują również, iż zasadniczym celem państw nordyckich jest wielowymiarowa współpraca na rzecz pełnego zatrudnienia, wzrostu gospodarczego oraz konkurencyjności²⁴.

Podsumowując, założenia nordyckiej strategii na rzecz zrównoważonego rozwoju stanowią konceptualnie spójną wizję programu współpracy międzynarodowej. Są również rzadkim przykładem praktycznej implementacji zasad opracowanych w ramach organizacji międzynarodowych w polityce krajowej i zwłaszcza regionalnej.

Obszary strategii zrównoważonego rozwoju

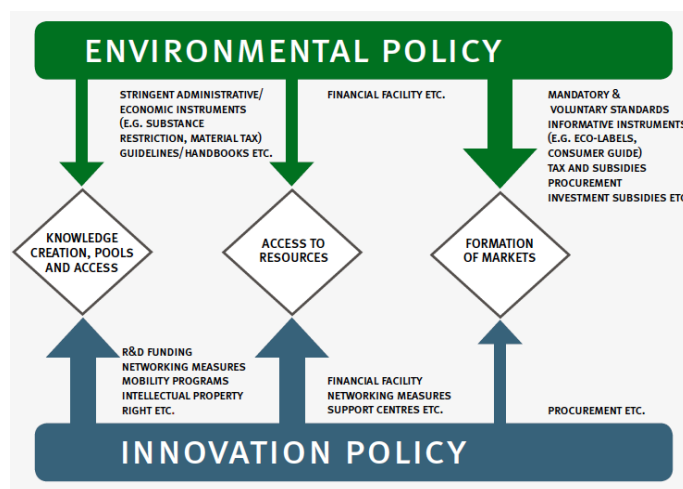
Omawiana strategia składa się z kilku obszarów istotnych wg założeń strategii zrównoważonego rozwoju. Pierwszym z nich jest zmiana klimatu (*climate change*) i związana z nią kwestia odnawialnych źródeł energii. Nordycka Rada Ministrów definiuje zmianę klimatu jako najpoważniejsze wyzwanie współczesnego świata, zdolne do podważenia tradycyjnych podstaw globalnego porządku politycznego poprzez spowodowanie migracji oraz wzmożone poczucie niestabilności. Dokument powołuje się w swej diagnozie na analizy Światowej Organizacji Zdrowia, jak też na Milenijną Ocenę Ekosystemu Światowego (*Millennium Ecosystem Assessment, MA*), opracowaną przez ONZ²⁵. Jako zagrożenia wskazywane są takie zjawiska, jak: podniesienie poziomu wód, brak dostępu do wody czy zaburzenie równowagi ekologicznej, prowadzące do konfliktów i problemów zdrowotnych na skalę międzynarodową. Zasadniczym problemem pozostaje również emisja CO₂ i gazów cieplarnianych, co NRM odczytuje również paradoksalnie jako szansę na zmianę technologiczną, z której skorzystać mogą nordyckie przedsiębiorstwa *high-tech*. Podstawowym celem regionalnym pozostaje

²⁴ Ibidem, s.10.

²⁵ *Millennium Ecosystem Assessment*, źródło:

<http://www.millenniumassessment.org/en/Synthesis.aspx> (dostęp:29.01.2013).

jednak zachowanie biologicznej różnorodności w regionie nordyckim, przy zapewnieniu wzrostu poziomu dobrobytu. Jako obszary podstawowe określone są: ograniczenie emisji gazów cieplarnianych do 2050 do poziomu nieprzekraczającego wskaźniki z początku lat 90. XX wieku. Państwa nordyckie mają zachować pozycję liderów zmian ekologicznych i polityki klimatycznej na forum międzynarodowym, także jako promotorzy odnawialnych źródeł energii (benzyna ekologiczna, bio-energia, rozwój badań naukowych, ochrona różnorodności biologicznej i in.).

Ryc. 2. Założenia polityk kluczowych dla zrównoważonego rozwoju (grubość strzałek określa znaczenie wpływów poszczególnych zmiennych na obszary działań)

Źródło: *Nordic Cooperation on Sustainable Consumption and Production*, Nordic Council of Ministers, Kopenhaga 2011, <http://www.norden.org/en/theme/rio-20-1/sustainable-consumption-and-production> (dostęp: 26.01.2013), s. 14.

Drugim obszarem zainteresowania istotnym dla strategii zrównoważonego rozwoju jest zrównoważona produkcja i konsumpcja. Autorzy strategii przyjmują, iż rozwój gospodarczy regionu nordyckiego ma bezpośredni wpływ na zdrowie populacji i jej stosunek do środowiska. Technologie przynieszone przez wzrost gospodarczy umożliwiają wzrost standardu życia, ograniczają problemy zużycia zasobów środowiska oraz zmieniają rynek pracy. Jednak zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju to ekosystem pozostaje podstawą i zapewnieniem wszelkiego rozwoju gospodarczego, toteż dbałość o różnorodność biologiczną pozostaje podstawowym uzupełnieniem modelu konsumpcji oraz produkcji. Konsumenci mają prawo wiedzieć gdzie i z czego zostały wyprodukowane produkty przeznaczone do spożycia, natomiast producenci zobowiązani są poprawić standard usług, dbając o ograniczenie zanieczyszczeń środowiska. Wzrost gospodarczy – przekonują Nordycy – nie może już być związany z rabunkową eksploatacją bogactw naturalnych ani bezmyślną dewastacją środowiska. Region nordycki staje więc przed szansą kreowania – ponownie – nowych technologii, opartych o *ekoinnowacje*, osobliwie w obszarach transportu, czy polityki mieszkaniowej. Pojedynczy

zaś człowiek staje przed wyborem wzorca strategii tzw. zrównoważonej konsumpcji, opartej o produkty wspierające ochronę nordyckiego ekosystemu i elastyczne metody użytkowania nabytych dóbr. Podstawową rolę w propagowaniu postaw pro-rozwojowych w powyższym rozumieniu miałyby pełnić edukacja, wspieranie producentów tzw. zdrowej żywności oraz popieranie zdrowego stylu życia i ekologicznej infrastruktury i architektury.

Obszarem trzecim strategii zrównoważonego rozwoju państw nordyckich jest zapewnienie skutecznej ewolucji nordyckiego modelu państwa dobrobytu pod kątem celów strategii. Celami wynikającymi z istnienia państwa dobrobytu jest zapewnienie zarówno zaufania, jak też wzrostu gospodarczego w warunkach istotnych zmian demograficznych²⁶. Kluczowymi kwestiami stają się więc zdrowie publiczne, problem migracji międzynarodowych czy zmiana struktury zatrudnienia, prowadzące do likwidacji sfer ubóstwa, włączając w to także obszary północne, chronione wspólnie z organizacjami dedykowanymi ochronie Arktyki czy państw bałtyckich. Efektem starań sieci instytucji rządowych i pozarządowych miałyby być stworzenie świadomego ekologicznie społeczeństwa o wysokim poziomie wykształcenia i technicyzacji, tworzącego elastyczne oraz inkluzywne instytucje rynku pracy z poszanowaniem zasad tzw. *work-life balance* i zasad solidarności społecznej, wyrażającej się choćby w poparciu dla idei *society for all* (społeczeństwo dla wszystkich, niezależnie od kulturowych różnic) i zdobywającej popularność za sprawą nordyckich marek biznesowych typu Nokia, Duka czy Ikea idei *design for all* (kształt dla każdego), czyli funkcjonalnych, łatwych do wyprodukowania, trwałych i prostych w użyciu produktów.

Ostatnim, czwartym obszarem strategii zrównoważonego rozwoju w państwach nordyckich jest nacisk na edukację, sieci społeczne oraz zaawansowane technologie, służące budowie zaufania pomiędzy instytucjami i obywatelami tych państw. Strategia przyjmuje, iż edukacja pozostaje fundamentem nie tylko rynkowej konkurencyjności, ale też jest podstawą kompetencji kulturowych oraz wyznacznikiem komfortu bardziej świadomego życia. Rządy państw nordyckich zgadzają się co do potrzeby zainteresowania badań naukowych kwestią zrównoważonego rozwoju rozmaitych dziedzin społeczeństwa. Kwestiami podstawowymi pozostają tu: informacja, edukacja oraz animowanie współpracy w zakresie strategii działań lokalnych.

Podsumowanie strategii dotyczy ogólnych sposobów jej wdrażania, zawiera również listę akronimów i załączników, niezbędnych dla jej implementacji. Wspólnymi dokumentami, powstałymi na kanwie NRM, które służą klaryfikacji sektorowych założeń strategii zrównoważonego rozwoju są: *The Arctic Co-operative Programme 2009–2011*, *Action plan for Nordic energy co-operation 2006–2009*, *Framework programme for co-operation on fishery, agriculture, forestry and foodstuffs, 2009–2012*; *Environmental plan of action 2009–2012*; *Labour and the working environment, Nordic co-operative programme for 2009–2012*; *Social and health, Nordic co-operative programme, applicable from 2006*; *Strategy for education and research 2008–2010*²⁷.

²⁶ Por. W. Rutkowski, *Współczesne państwo dobrobytu. Ekspansja, kryzys, spory*. Warszawa 2009, s.136-168.

²⁷ Appendix nr.2 w: *Sustainable Development – New Bearings... op.cit.*, s.38.

Tabela. 3. Podsumowanie wytycznych nordyckiej strategii zrównoważonego rozwoju

Obszary strategii	Priorytety 2009-2012
Klimat i odnawialne źródła energii	<ul style="list-style-type: none"> • zapewnienie wiodącej roli w polityce klimatycznej, walka o ambitne cele w tej polityce na szczeblu globalnym • wykorzystanie wiedzy i doświadczeń nordyckich w procesach negocjacyjnych • próba zachęcenia innych państw do określenia swego udziału w redukcji gazów cieplarnianych • rozwój współpracy nordyckiej w zakresie klimatu, energii i projektowania innowacji użytecznych dla walki ze zmianami klimatu • promowanie nordyckich technologii energii odnawialnych • współpraca na rzecz stworzenia paliw drugiej generacji z półproduktów oraz stworzeniem międzynarodowych standardów produkcji bioenergii • stworzenie mapy potrzeb badawczych dla lepszego zrozumienia zmian klimatycznych w regionie nordyckim • określenie konsekwencji zmian klimatycznych dla produkcji żywności oraz dla ludności autochtonicznej m.in. Arktyki
Zrównoważona konsumpcja i produkcja	<ul style="list-style-type: none"> • kreowanie warunków i mechanizmów sprzyjających promocji wykorzystania zasobów naturalnych na rzecz rozwoju • określenie wiedzy nt. zmian klimatu w zakresie ich wpływu na morza w regionie nordyckim, ich zasoby i populacje • współpraca na rzecz zapobiegania upadku różnorodności biologicznej i genetycznej • rozwój energooszczędnych technologii budowy i użytkowania statków • promowanie zrównoważonego rozwoju na forach międzynarodowych • wspieranie inicjatyw międzynarodowych, takich jak HELCOM, PAME, OSPAR, UNEP. • wzrost efektywności w obszarach transportu i produkcji • wspieranie wzrostu dostępności zrównoważonych produktów na rynku • wzmacnianie współpracy nordyckiej w zakresie technologii produktów i promowania rozwiązań efektywnych energetycznie • współpraca w zakresie informacji konsumenckiej • zapewnienie wliczenia kosztów zewnętrznych w wycenę produktów • motywowanie konsumentów do prowadzenia zdrowego stylu życia • promowanie zrównoważonych wzorców budownictwa i architektury

Państwo dobrobytu jako narzędzie zrównoważonego rozwoju	<ul style="list-style-type: none"> • współpraca regionalna w zwalczaniu infekcji ludzi i zwierząt, zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego także w kontekście zmian klimatu • promowanie kompetencji efektywnego użytkowania zasobów • rozwój regionu nordyckiego jako atrakcyjnego rynku pracy, zapewniającego równość płci • zwiększanie mobilności ludności • wspieranie wymiaru północnego w zakresie ochrony zdrowia i stylu życia • popieranie idei <i>society for all</i>, produktów <i>design for all</i>, walka z dyskryminacją
Edukacja, badania, partycypacja i zrównoważone strategie lokalne	<ul style="list-style-type: none"> • promowanie edukacji i wymiany doświadczeń • wspieranie onz w strategii edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju • określenie, promowanie, rozwijanie programów i strategii innowacji w obszarach zrównoważonego rozwoju • promowanie współpracy badawczej • zapewnienie rzetelnej informacji nt. wzorców rozwoju zrównoważonego oraz zaangażowanie władz lokalnych w jej udostępnianie

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Sustainable Development: New Bearings*.

Wskaźniki zrównoważonego rozwoju

Każdy z omawianych powyżej obszarów nordyckiej strategii zrównoważonego rozwoju koresponduje z pakietem wskaźników określających parametry tego rozwoju. Zostały one ujęte w odrębnym dokumencie uzupełniającym samą strategię²⁸. Podobnie jak strategia odwołują się do trzyczęściowej koncepcji zrównoważonego rozwoju, opartym o harmonijną współpracę regionalną w zakresie spraw społecznych, ekonomicznych i środowiskowych. Dane statystyczne wykorzystywane do modelowania i mierzenia wskaźników zapewnia nordycki rocznik statystyczny²⁹.

Rozdział, dotyczący wskaźników w kwestii obszaru „Klimat i źródła odnawialne”, ukazuje pięć ogólnych zmiennych, takich jak:

- zestawienie wskaźników emisji szkodliwych substancji ze wskaźnikami wzrostu gospodarczego regionu nordyckiego
- zużycie energii *per capita*
- udział źródeł odnawialnych w produkcji / konsumowaniu energii
- emisja gazów cieplarnianych
- trendy temperatury

Powyższe wskaźniki są popularnymi miarami ogólnych trendów zmiany klimatu, ich stopień ogólności pozwala na dużą swobodę w zakresie stosowanych poszczegól-

²⁸Zob. *Nordic Sustainable Development Indicators 2009*.

²⁹Dane wykorzystywane w opracowaniu strategii pobrano z: *Nordic Statistical Yearbook 2008*.

nych polityk publicznych, większość umożliwia również dokonanie szybkich porównań analitycznych trendów rozwoju gospodarek nordyckich i ich relacji do innych regionów.

Wskaźniki dla drugiego obszaru strategii (zrównoważona produkcja i konsumpcja) odwołują się do danych dotyczących połowu dorsza, rozwoju farm organicznych (powierzchnia w hektarach i w odniesieniu do całości produkcji rolnej), lasów zniszczonych z powodu defoliacji. Kolejnymi wskaźnikami są ilość licencji na wytwarzanie produktów ekologicznych oraz wykorzystania związków chemicznych w produkcji. Ostatni wskaźnik nie został opracowany w dokumencie, jego zastosowanie po dookreśleniu miało więc w wybranym okresie niewielkie znaczenie.

Kolejnym obszarem jest nordycki model państwa dobrobytu (postrzegany jako narzędzie zrównoważonego rozwoju), którego rozwój mierzy się wskaźnikami ekonomicznymi, takimi jak: wzrost gospodarczy wg parytetu siły nabywczej, szacowanie długości życia obywateli poszczególnych państw nordyckich, jak też wskaźniki bezrobocia oraz współczynnik Giniego, mierzący poziom rozwarstwienia dochodów społecznych. Dodatkową zmienną opracowaną na potrzeby tego obszaru jest badanie ilości rodzin z dziećmi, żyjących poniżej standardu ubożego.

W obszarze ostatnim wybrano wskaźniki dotyczące aktywności obywatelskiej, takie jak udział w wyborach, wykorzystanie zielonych technologii produkcyjnych czy wspieranie badań i rozwoju. Ostatnim ze wskaźników jest liczba osób z wykształceniem średnim, co umożliwia badanie poziomu wzrostu wykształcenia społeczeństw nordyckich.

Wszystkie powyżej zarysowane wskaźniki są zmiennymi znanymi w codziennych pomiarach potencjału gospodarczego państw. Jednak zbiorcze ich wyodrębnienie i ujęcie pozwala dostrzegać podstawowe trendy rozwojowe oraz ich dynamikę. Większość zmiennych opiera się na danych statystycznych, które dają się również sprowadzić do mikro-ujęcia, obrazującego zachowanie poszczególnych jednostek, zgodnie z zaleceniami strategii, by w zrównoważonym rozwoju udział brały nie tylko instytucje polityczne i gospodarcze, ale przede wszystkim obywatel rozumiejący konieczność wspierania określonych rozwiązań rozwojowych. Pomimo nacisku na znaczenie obywatela, należy jednak zwrócić uwagę, iż to państwo pozostaje głównym animatorem zmian i trendów społeczno-gospodarczych. Kolejną zaobserwowaną kwestią jest fakt, iż regionalne rozwiązania rozwojowe wskazują na tworzenie przestrzeni dla efektywniejszej działalności obywatelskiej, mającej na celu unowocześnienie nordyckiego modelu państwa dobrobytu. Jest to ujęcie swoiste dla regionu nordyckiego.

Podsumowanie

Nordycka Rada Ministrów jest instytucją dbającą o wizerunek proponowanych przez siebie projektów, cała dokumentacja dotycząca nordyckiego modelu zrównoważonego rozwoju dostępna jest w kilku językach nordyckich oraz w języku angielskim na stronie internetowej NRM. W serwisie zamieszczane są aktualne informacje o projektach, konferencjach oraz wynikach współpracy regionalnej i międzynarodowej. Jednym z kluczowych elementów promocji zrównoważonego rozwoju jest tworzenie instytucji wspierających poszczególne elementy strategii. Relacja z ich funkcjonowania

została opublikowana jako raport na rzecz dobrych praktyk w regionie nordyckim i stanowi niejako podsumowanie efektów instytucjonalnych współpracy³⁰. Należy zwrócić uwagę, iż NRM pozostaje – w obszarze strategii – przede wszystkim organem koordynacyjno-eksperymentalnym a większość konkretnych rozwiązań wdrażających strategię zrównoważonego rozwoju zapada na poziomie poszczególnych państw. Zapewnia to odpowiednią równowagę i podział prac pomiędzy instytucjami politycznymi różnych szczebli, jak też chroni organy koncepcyjne przed żmudną pracą wdrożeniową.

Nordycka strategia zrównoważonego rozwoju jest ogólnym dokumentem zawierającym sporo możliwości wdrożenia zmian szczegółowych. Podmiotami inicjującymi współpracę są jednak – w przeciwieństwie do powszechnych agend międzynarodowych w rodzaju ONZ – organy międzyrządowe, toteż mimo swej ogólności, strategia posiada zasadniczy wymiar praktyczny, odwołujący się do konkretnego modelu cywilizacyjnego i ustrojowego. Z pewnością zatem formuła *sustainable development*, wypracowana i rozwijana na gruncie ONZ, pozwoliła na efektywne pogłębienie współpracy międzynarodowej na szczeblu regionalnym, czego region nordycki jest wymiernym przykładem (wspólne planowanie zrównoważonego rozwoju, specjalne instytucje, kompleksowe programy działań). Ponadto promowanie rozwiązań i osiągnięć „interdyscyplinarnej” polityki zrównoważonego rozwoju na skalę globalną pozostaje – zresztą w zgodzie z omawianą strategią – dodatkowym efektem inicjującym kolejne obszary współpracy międzynarodowej innych państw, podążających za nordyckim przykładem, traktowanym jako wyzwanie, czy wręcz jako wzorzec cywilizacyjny.

Bibliografia

Dokumenty (w tym ONZ i Nordycka Rada Ministrów)

Agenda 21: Programme of Action for Sustainable Development.

Bringing Rio Closer – Research Notes, Sustainability – What's Next.

Global Cities. Annual Review, Melbourne 2011.

Nordic Cooperation on Sustainable Consumption and Production, Nordic Council of Ministers, Kopenhaga 2011.

Report of the World Commission on Environment and Development. Our Common Future.

Sustainable Development in Practice. Examples from the Nordic Countries, Kopenhaga 2011.

Sustainable Development – New Bearings for the Nordic Countries. Revised Edition with Goals and priorities 2009-2012., Kopenhaga 2009.

UN General Assembly Resolution no. 38/161 z dn. 19.12.1983.

UN General Assembly Resolution no. 42/187 z dn. 11.12.1987.

UN Millennium Ecosystem Assessment.

³⁰ *Sustainable Development in Practice. Examples from the Nordic Countries*, źródło: <http://www.norden.org/en/publications/publikationer/2012-726> (dostęp: 27.01.2013).

Monografie

- Albert M., Cederman L.E., Wendt A., *New Systems Theories of World Politics*, Londyn 2010.
- Bachnik K., *Skandynawskie uwarunkowania kulturowe w procesach zarządzania*, Warszawa 2011.
- Banaś M., *Szwedzka polityka migracyjna wobec imigrantów*, Kraków 2010.
- Czarny R.M., Tomala M., *Wymiar Północny Unii Europejskiej. Studium rozwoju*, Kielce 2009.
- Kubka A., *Partie polityczne i systemy partyjne Szwecji, Norwegii i Danii na przełomie XX i XXI wieku*, Gdańsk 2009.
- Nowiak W., *Nordycki model „welfare state” w realiach XXI wieku. Dylematy wyboru i ewolucja systemu w społeczeństwach dobrobytu – wnioski praktyczne*, Poznań 2011.
- Rutkowski W., *Współczesne państwo dobrobytu. Ekspansja, kryzys, spory*. Warszawa 2009.

Źródła elektroniczne (strony internetowe):

- www.iisd.org.
- www.norden.org.
- <http://sustainabledevelopment.un.org>.
- www.un.org.
- www.unece.org.

